

УДК 349.6:346

В.К. Гіжевський
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
проректор,
Університет економіки та права «КРОК»

І.М. Байко
здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
Університет економіки та права «КРОК»

Використання природних ресурсів у сфері господарювання

У статті розглянуто основні засади використання природних ресурсів у сфері господарювання, зокрема зроблено акцент на аналізі нормативно-законодавчої бази в галузі охорони природного середовища і використання природних ресурсів.

Ключові слова: природні ресурси, природне середовище, використання природних ресурсів, природоохоронне законодавство, сфера господарювання.

В.К. Гижевский
кандидат юридических наук, профессор,
профессор кафедры государственно-правовых дисциплин,
проректор,
Университет экономики и права «КРОК»

И.Н. Байко
соискатель высшего образования степени «магистр»,
Университет экономики и права «КРОК»

Использование природных ресурсов в сфере хозяйствования

В статье исследованы основные принципы использования природных ресурсов в сфере хозяйствования, в частности сделан акцент на анализе нормативно-законодательной базы в области охраны природной среды и использования природных ресурсов.

Ключевые слова: природные ресурсы, природная среда, использование природных ресурсов, природоохранное законодательство, сфера хозяйствования.

V. Hizhevskyy
Phd In Law, Professor, Prorector,
Professor of the Department of State and Legal Disciplines,
“KROK” University

I. Baiko
Graduate Student,
“KROK” University

Use of natural resources in the field of economic activity are considered

In this article, the main principles of the use of natural resources in the field of economic activity are considered, in particular the emphasis was placed on the analysis of the regulatory and legislative framework in the field of environmental protection and the use of natural resources.

Keywords: *natural resources, natural environment, use of natural resources, environmental legislation, sphere of management.*

Постановка проблеми

Природні ресурси, на відміну від природних умов, людство безпосередньо використовує для матеріального виробництва фізичних речей, а також застосовує у невиробничій діяльності. До природних умов належать тіла і сили природи, які мають істотне значення для життя людини і діяльності суспільства, проте безпосередньо або побічно не залучені до виробничої чи невиробничої сфер.

Усі природні ресурси мають суттєве значення за своїми властивостями та характеристиками, а дослідження використання природних ресурсів у сфері господарювання має як практичне, так і теоретичне значення. Своєю чергою правове забезпечення використання природних ресурсів у сфері господарювання потребує додаткового дослідження, адже саме правові норми повинні бути конкретно визначеними та мати єдине правове регулювання, з чим і пов'язана актуальність дослідження даного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика використання природних ресурсів у сфері господарювання частково висвітлена у працях Анісімова Г.В., Балюк Г.І., Газуда М.В., Ерфан В.Й., Дзя-

дикевич Ю.В., Залєвська-Шишак А.Д., Мариненко В.О., Троцька М.В., однак у їхніх дослідженнях питанням щодо узгодження норм законодавства при врегулюванні даного аспекту приділено недостатньо уваги.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

На сьогодні залишається не вирішеною проблема належної систематизації нормативно-правового забезпечення природних ресурсів, це стосується і сфери господарювання.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження нормативної бази, що стосується використання природних ресурсів у сфері господарювання, а також виявлення недоліків законодавчої бази, яка регулює використання природних ресурсів у сфері господарювання та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження

На початку зазначимо, що природні ресурси у третьому тисячолітті продовжують відігравати важливу, якщо не найвагомішу роль у забезпеченні ресурсів світової економіки та суспільства. Це матеріальна основа виробництва, без якої неможливо виробляти товари.

Як зазначає Троцька М.В., і з цим можна погодитися, природні ресурси – це частини природних об'єктів, що використовуються для задоволення відповідних потреб людей, мають різне призначення та цінність для суспільства. Вони визначаються певними показниками, зокрема місцем знаходження природних ресурсів, їхнім поширенням на відповідній території, здатністю до відтворення тощо. Усі природні ресурси мають суттєве значення за своїми властивостями та характеристиками. Але якщо їх класифікувати за ступенем важливості, необхідності та корисності у життєдіяльності людей, то можна розділити їх на природні ресурси загально-державного та місцевого значення. Дослідження вказаної класифікації має важливе значення в розумінні правового режиму використання та охорони таких ресурсів [1, с. 51].

Що стосується напрямів використання, з урахуванням міжнародного аспекту, то природні ресурси можуть використовуватися на території їхнього розташування (в тому числі в аспекті асиміляції), зберігатися як запас і бути експортованими на міжнародні ринки. Але у всіх трьох випадках елементи природи входять у відносини власності, і тому є природними ресурсами [1, с. 51].

Природні ресурси як характеристика території, повинні розглядатися на національному або регіональному рівнях. Цей підхід до природних ресурсів має стосуватися лише місцевих природних об'єктів, які включені в майнові відносини.

Отже, природні ресурси є матеріальною базою виробництва, постійно споживаються ними і потребують їхнього відновлення, а їхні масштаби та методи використання визначаються соціальними потребами. Водночас природне середовище, яке умовно «постачає» природні ресурси, є багатогранним. Зв'язки між природою та функціонуванням суспільства як соціально-економічної системи є складними та переплетеними [2, с. 99].

Аналіз існуючої регуляторної бази використання відновлюваних природних ресурсів у сфері господарської діяльності

показує, її недосконалість, оскільки практично в кожному з нормативних документів є прогалини, які необхідно вилучити для однозначного сприйняття нормативної бази.

Підкреслимо, що відповідно до Конституції України від імені українського народу права власника на природні ресурси здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією [3].

Важливим є також те, що український народ здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування, а тому позбавляти його повноважень, що виникають у зв'язку зі збереженням майна на природні ресурси, жоден із цих представницьких органів не має права.

Тому, на нашу думку, пріоритет у цій частині має належати насамперед українському народу, особливо щодо забезпечення стабільності, абсолютної невідчужуваності, цілісності та належності йому природних ресурсів відповідно до правових форм, гарантованих Конституцією України та іншими актами природно-ресурсного законодавства. Таким чином Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачає, що природні ресурси України є власністю українського народу, який має право володіти, використовувати та розпоряджатися своїми природними ресурсами [4, ст. 4].

На нашу думку, не менш важливим є те, що відповідно до пункту 3 статті 4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» повноваження українського народу у сфері охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів здійснюються на підставі Конституції України, безпосередньо через референдуми або через державні органи.

Як вказує Залевська-Шишак А.Д. саме тому не випадково питання про зміну території України (стаття 73 Конституції України) вирішується виключно всеукраїнським референдумом як формою народної волі. Проте, як відомо, ні Конститу-

ція України, ні Земельний кодекс, ні інші екологічні норми не містять відповідних процесуальних норм та гарантій для реалізації цих прав українського народу щодо власності на землю та інші природні ресурси, що вимагає відповідної корекції у вищезгаданих законах [5, с. 46].

Отже можна зазначити, що заходи з підвищення ефективності державного регулювання процесів використання відновлюваних природних ресурсів у сфері господарської діяльності включають формування та вдосконалення законодавчої та нормативної бази щодо використання відновлюваних природних ресурсів, зокрема Водного, Лісного, Земельного кодексів України, Законів України «Про рослинний світ», «Про тваринний світ»; удосконалення функцій органів державного регулювання та використання відновлюваних природних ресурсів у господарстві та вибір інструментів стимулювання ефективного використання відновлюваних природних ресурсів.

Тому, на нашу думку, слід звернути увагу на розробку нових чи доповнення існуючих законопроектів у сфері екологічних правовідносин, а саме: підготовку проектів законів України та інших нормативно-правових актів, їхню експертизу фахівцями.

Дегодюк Е.Г. вказує, що на законодавчому рівні передбачається перелік природних ресурсів загальнодержавного значення, серед яких є диференційовані: водні об'єкти (територіальні та внутрішні морські води, підземні води, поверхневі води, що знаходяться або використовуються на території більш як однієї області), атмосферне повітря, лісові ресурси, дикі тварини, корисні копалини, а також ті, які визначаються через територіальну належність, а саме знаходяться в межах континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Окрім того, цей перелік не є вичерпним і може бути доповнений іншими складовими [6, с. 175].

На думку Ковалевської Ю.С., особливий державній охороні підлягають терито-

рії та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України [7, с. 193].

Тобто, на думку Гнатів П.С., екологічна політика – це сукупність заходів держави, спрямованих на збереження безпечного навколишнього середовища, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу забруднення, досягнення гармонії у взаємодії суспільства і природи, охорону і раціональне використання природних ресурсів [8, с. 16].

Своєю чергою Іванова Т.В. вказує, що заходи адміністративного характеру щодо охорони навколишнього середовища об'єднують державні стандарти, екологічні нормативи, екологічний моніторинг, екологічну експертизу, державну екологічну інспекцію, екологічне лімітування [9, с. 128].

Ми підтримуємо тих науковців, які говорять про розробку та впровадження в життя кодексу, який би регулював екологічні відносини в різних сферах. Як зазначає Г.В. Анісімова, «стан екологічного законодавства та права в міжнародному та національному контексті викликає турботу спільноти, гостро постають питання щодо використання питань природних ресурсів для задоволення енергетичних потреб, при цьому питання забезпечення екологічної безпеки повинні посідати перше місце. В сучасних умовах неприпустимі будь-які види господарської діяльності, що мають непередбачені несприятливі негативні наслідки для довкілля й життя та здоров'я людини» [10, с. 66].

Також ми підтримуємо точку зору Г.І. Балюка про те, що «подаліший розвиток екологічного законодавства та права варто пов'язати з відходом від галузевого регулювання екологічних відносин (за окремими природними ресурсами) та розробкою Екологічного кодексу України як акту міжгалузевої кодифікації. Розуміння цього уже сьогодні передбачає наявність нової методології класифікації та систематизації норм екологічного права та класифікації нормативних актів, які їх містять. Це має бути акт не галузевої, а міжгалузе-

вої кодифікації» [11, с. 20]. Зазначимо, що, на нашу думку доцільність прийняття Екологічного кодексу на даний час є очевидною, оскільки не можна нехтувати тими природними багатствами, які ми маємо. А недосконале нормативне забезпечення в цій сфері сприяє тим особам, які хочуть уникнути відповідальності за неправове використання природного багатств нашої планети.

Висновки

Отже пропонуємо внесення наступних змін до законодавства, що регулює використання природних ресурсів:

1. Враховуючи досвід Німеччини, адже саме вона є лідером серед країн ЄС щодо регулювання у сфері екологічної безпеки, пропонуємо і в Україні на рівні органів місцевої влади здійснювати такий контроль. Але з урахуванням видів підприємств, які в кожному регіоні різні. Відповідно до цього пропонуємо внести зміни до ст. 15 закону «Про охорону навколишнього природного середовища» в частині розширення повноваження місцевих рад. А саме, надати можливість створення місцевими радами комісій, які слідкуватимуть за охороною навколишнього природного середовища та ефективно співпрацювати з органами Національної поліції при виявленні порушень та накладенні відповідних санкцій на правопорушників, а також зобов'язати такі комісії звітувати в місцевих засобах масової інформації про проведені заходи. Це, на нашу думку, дасть впевненість пересічним громадянам у захищеності того природного середовища, в якому вони знаходяться.

Література

1. Троцька М.В. Природні ресурси як об'єкти загальнодержавного та місцевого значення / М.В. Троцька. – Право та інноваційне суспільство, № 1 (6). – 2016. – С. 51-59.
2. Дзядикевич Ю.В. Управління процесами ефективного використання природних ресурсів / Ю.В. Дзядикевич. – Науково-виробничий журнал. – № 2. – 2014. – С. 99-104.
3. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. №1264-ХІІ / зі змінами від 23.05.2017 р. № 2059-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
5. Залевська-Шишак А.Д. Основні напрямки державного регулювання охорони довкілля та

2. У деяких країнах ЄС одним із найважливіших аспектів захисту екологічних прав особи є можливість звернення до суду. Також пропонуємо внести зміни до підпункту з) ст. 9 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» та викласти його в такій редакції: «подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їхньому здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище, а також подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу, якщо вони вважають, що така шкода мала місце».

3. Відповідно до ст. 69 Конституції України народне волевиявлення здійснюється через референдум, в ст. 73 КУ зазначається, що виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України. Дані дефініції не зазначені ні в Земельному кодексі, ні в законі «Про охорону навколишнього природного середовища». Тому пропонуємо внести зміни до Земельного кодексу і закону «Про охорону навколишнього природного середовища».

4. Щодо Закону України «Про тваринний світ», то пропонуємо внести зміни до п. 2 ст. 1 та викласти її в наступній редакції: «Відносини у галузі охорони, використання і відтворення сільськогосподарських, свійських тварин, а також діяльність, пов'язана з охороною і використанням залишків викопних тварин, регулюються цим законом та іншими нормативно-правовими актами в цій сфері».

раціонального використання природних ресурсів в Україні / А.Д. Залевська-Шишак. – Випуск 24. – 2014. – С. 46-53.

6. Дегодюк Е.Г. Еколого-техногенна безпека України / Е.Г. Дегодюк, С.Е. Дегодюк. – К.: ЕКМО, 2006. – 306 с.

7. Ковалевська Ю.С. Державне управління екологічною безпекою в Україні / Ю.С. Ковалевська // Дні науки – 2009: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. – Прага, 27.03-05.04.2009. – С. 193.

8. Гнатів П.С. Природно-ресурсний потенціал України: програма навчальної дисципліни / П.С. Гнатів, П.Р. Хірівський, Ю.В. Пилипенко. – К.: Аграрна освіта, 2012. – 19 с.

9. Іванова Т.В. Механізм управління природокористування і екологічною безпекою / Т.В. Іванова // Біоресурси і природокористування. – № 5-6. – 2011. – С. 128-136.

10. Анісімова Г.В. Проблеми адаптації законодавства у сфері забезпечення вимог екологічної безпеки до права Європейського Союзу / Г.В. Анісімова // Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах : зб. наук. пр. (за матеріалами «Круглого столу», м. Харків, 26 трав. 2015 р.). – Харків, 2015. – С. 66-74.

11. Балюк Г.І. Сучасні проблеми кодифікації екологічного законодавства України / Г.І. Балюк // Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України: зб. тез наук. доп. учасн. «круглого столу» (9 листоп. 2012 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», Нац. акад. прав. наук України, Всеукр. еколог. ліга. – Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 19-22.